

050(=163.41)(439.151)Пештанско-будимски скоротеча"1842/1844"
<https://doi.org/10.18485/sj.2017.22.1.22>

МИЛОШ ОКУКА*
Philosophische Fakultät Seminar für Slavistik
München

Оригинални научни рад
Примљен: 08. 07. 2016.
Прихваћен: 15. 12. 2016.

С ВУКОМ И (ДОБРИМ ДИЈЕЛОМ) УЗ ВУКА:
ПЕШТАНСКО-БУДИМСКИЈ СКОРОТЕЧА (1842–1844)

Аутор истражује улогу језичко-књижевних прилога у часописима тридесетих и четрдесетих година деветнаестог века, те ставове аутора о Вукову књижевном језику. Неки су часописи били чврсто на антивуковским позицијама, док су други остављали простора и онима који пишу у прилог Вуковој реформи, па и самом Вуку да се брани и да објашњава своју позицију

Кључне ријечи: књижевни језик, народне пјесме, полемика, реформа језика.

1. ПРЕТХОДНА НАПОМЕНА

Након кратког (двогодишњег) излагања *Србске новине*, првог српског *Магазина за художество, књижевство и моду* Антонија Арнота и Доменика Перласке (1838–1839),¹ код угарских Срба је по узору на тај лист излазио *Пештанско-будимскиј Скоротеча*, који је такође био кратког вијека (1842–1844).² Но и један и други лист заузимају важно мјесто у историји српске културе и

* milos.okuka@slavistik.uni-muenchen.de

¹ *Србска Новина, или Магазинъ за Художество, Књижевство и Моду*, у Пешти, 1838, уредникъ Антониј Арнотъ, издавателъ Доменікъ Перласка (од бр. 1/1839. у Будиму, и уредник и издавач је Антоније Арнот, а лист је са скраћеним насловом: *Магазинъ за Художество, Књижевство и Моду*), уп. Булатовић 1997: 195–217.

² *Пештанско-будимскиј Скоротеча* (1842–1844), издавач Димитрије Јовановић, уредници Милош Поповић, Петар Нинковић и Димитрије Теодоровић; уп. Булатовић 1997: 245–272.

књижевности. Овај други и по томе што је он једно вријеме „био вуковски лист” (Булатовић 1997: 153) и што су у њему сарађивала тадашња највећа имена српске и хрватске књижевности (Сима Милутиновић Сарајлија, Вук Стеф. Караџић, Јован Стерија Поповић, Петар Петровић Његош, Вјекослав Бабукић, Станко Враз, Димитрија Деметер, Јован Пачић и др.) те активно дјеловали агилни вуковци (Милош Поповић, Адам Драгосављевић, Ненад Новковић, Димитрије Владисављевић и др.). Тако су, на примјер, у *Скоротечи* Вуковим фонолошким правописом штампани не само прилози самога Вука него и неких његових слѣдбеника, иако је Уредништво у огласу објављеном у броју 1/1842. истакло да ће се служити славенским правописом, односно оним који „најбољи списатељи србски употребљавају”. Но, оно је ту посебно потцртало и то да ће у „избору стављаемы предмета” набљудавати „строгу естетику како у огледу вредности самога предмета, Србскій тако и чистоће езика”, да неће писати нити „славенски, нити опетъ простачко-србски” и да ће се управљати „по оной латинској пословици *medium temmere beati!*” А у броју 7/1842. на упит г. М. Г. из Сегедина да ли ће стварно објављивати текстове онако како их „списатељ пошалѣ”, Уредништво је одговорило да ће све прилоге Срба „дипломатичномъ точношћу штампати, ништа неизмѣнюјући ни у езыку, ни у правопису, осимъ кадъ намъ тко допусти, или замоли, да му се поправи, или кадъ € саставакъ *наопако нагрѣенъ и без икакы правила.*”

2. ВУКОВО ДЈЕЛОВАЊЕ

Дана 31. јула 1842. Милош Поповић, уредник Листа, обратио се Вуку Караџићу с молбом да својим прилозима и савјетима припомогне *Скоротечи* у развијању узајамног словенства и српства. При том би, каже он, добро дошли његови прилози којима ће „све, што народный Животъ Србаля подићи, народность Србску разцвѣтати, народный значай Србаля облагородити, езыкъ Србскій изобразити, литературу усавршенствовати, самосталность и благостаніе Србаля утемелити, рѣчю што добростивый народъ Србскій просвѣтити, и до свойствености довести може” (Караџић 1987–1993: 880). У том смислу било би од непроцјенљиве важности да им он пошаље чланке у којима се говори о различитим народним обичајима, ношњи, затим „монографіе провинційлны нарѣчія”, „извѣстія о важнімъ догађаима” код Срба, народне приповијетке, пјесме и пословице, књижевне рецензије и друго, једноставно све оно што Вуково благородије „мысли, да ће миломъ роду нашемъ одъ користи быти” и да ће „ово ново Србске Словесности чедо, подпомагати” (Караџић 1987–1993: 881).

И доиста, Вук се врло брзо одазвао Поповићевом позиву за сарадњу и активно дјеловао у листу скоро двије године, објављујући разне чланке о

језику и књижевности и дајући тон листу, те окупљајући у њему и своје истомишљенике и присташе. У броју 20/1842. он је публиковао свој полемички текст „Прави узрок и почетак скупљања нашијех народнијех пјесама”, у којем је готово три деценије након своје прве збирке народних пјесама (1814), а након разних полемика о народним пјесмама и „истинама” о њиховом скупљању и вриједности, детаљно описао свој почетак и рад на скупљању и презентирању српских народних пјесма, удио појединаца у томе и друштвено-језичку и књижевно-политичку атмосферу тога доба, Вук најприје каже:

Да је покојни Лукијан Мушички 1805. или 1806. године у Карловцима питао за народне пјесме нас момчад из Србије, која смо се онда налазила ондје, то је цијела истина; али да је оно његово питање мене у Бечу послје 7–8 година навратило, да наше народне пјесме почнем купити и штампати, *то није истина*, него је томе прави и једини узрок Г. Копитар.

Ја сам дошао у Беч негдје око половине јесени 1813 године, и написавши овдје малу књижицу (*као писмо Кара-Ђорђију Петровићу*) пођем да је штампам на свршетку оне године. Овај рукопис мој дође Г. Копитару, као Цензору, у руке и познавши он из њега (као што је сам онда говорио, и сад као што говори), да сам ја човјек од народа, и да сам другачији од свију Срба, које је он донде виђао и познавао, дође к мени, да ме види. И тако познавши се самном, наговори ме мало по мало не само да пишем *народне пјесме*, него и *ријечи и Граматику*. Наговарајући ме на прво доносио ми је не само Качићев разговор угодни народа Словинскога, него и Фортисово путовање по Далмацији, и Ердерово *Stimme der Völker*, гдје је била наштампана пјесма о племенитој Асан-Агиници; а за ријечи донијо ми је читав рис хартије исјечене на једнаке листиће у осмини. Било је онда ученијех Срба у Бечу, који су сав овај посао држали за беспослицу и говорили ми у очи, да не кварим хартије у залуд; но мени се учини боље и милије послушати Г. Копитара, него њих. Г. Копитар каже, да је наше народне пјесме слушао негдје од Хрвата граничара, и да је најприје молио овдје у Бечу некаквога Ранковића, који је био официрски син из границе, да му коју напише, по томе да је наговарао Фрушића и Давидовића не само на скупљање народнијех пјесама, него и на писање Рјечника и Граматике; но да је ова његова молба и наговарање било у залуд, јер ни један од поменуте тројице нијесу били за то. Тако што се тиче првога узрока и почетка мога скупљања нашијех народнијех пјесама, ријечи и правила у језику, то је једина заслуга Г. Копитара...³

Вук се затим детаљно осврнуо на улогу Лукијана Мушичког у његовом раду на прикупљању и објављивању народних пјесама, те рјечника и граматике српског језика. Она је, за разлику од тадашњих неких тврдњи, била минорна, јер Мушички нити је разумијевао народну поезију нити ју је цијенио. Ни он,

³ *Скоротеча*, год. I, 1842, число 20: 118.

Вук, кад је прву књижицу народних пјесама издао, није знао вриједност тих пјесма, „коју су Грим и Гете и Копитар у њима нашли и свијету је казали”, али се „јамачно може рећи, да ју је Мушицки много мање” од њега познавао. Много мање, каже Вук, јер се он „родио и одрастао ондје, гдје су се пјесме јуначке пјевале и казивале (као у сред Ерцеговине)”, и знао их „још из дјетињства сили Божију”, и разумијевао их је „све онако добро, као што их народ разумије”. Осим тога, миле су му биле „као што су и осталом народу; а Мушицки, као Бачванин, који је у дјетињству из села изишао, и млад се покалуђерио, могао је коју чути гдје мимогред од какве жене у Бачкој или од слијепца или сљеанице пред црквом; али заиста нити је какве знао, нити их је разумијевао (а камо ли да је њихову праву вриједност познавао)”. Па иако их је касније „радо имао и хвалио, није имао праве воље нити их читати, нити слушати!”. Он је, вели даље Вук, на његову молбу „добављао у Шишатовач 1815. године слијепца Филипа Вишњића”, од кога је писао пјесме, те Тешана Подруговића, али он „нигда није могао једну читаву пјесму саслушати од кога њих, него само почне мало слушати, па онда или отиде или прекине пјесму; а тако је исто чинио, и кад сам му ја хтјео читати преписане пјесме! По свој прилици је томе узрок, што се из младости навикао на Славенски језик, и на мисли и стихове другиж народа, па му се оно наше све чинило *просто и ниско*, као што је и мени много пута говорио, да ћу пишући овако народнијем језиком остати до вијека само *простонародни* списатељ”. Истина, додаје Вук, Мушицки му је касније послао три до четири народне пјесме, али су оне биле „тако рђаве” да их он није „могао штампати осим оне о Донаверту (у Даници за годину 1826).”⁴

Као и у другим приликама, Вук је и овдје истакао да је у нашим народним пјесмама „најдрагоцјенија *чистота и сладност* нашега језика; те кад би књижевници наши то познавали, онда они не би кварили и грдили највећу драгоцјеност свога народа, свој народни језик, него би се трудили научити га из народнијех пјесама”.⁵

Вук, даље, извјештава о тужној судбини израде Српског рјечника и Бугарске граматике, пројекта који су биле покренуле српске црквене власти на челу са Стратимировићем. Тако се Стратимировић, након што му се Шлецер тужио „што нема никаква Рјечника и Граматике Српскога и Бугарскога језика”, договорио са својим дворјанима, да напише Српски Рјечник и Бугарску Граматику, и то ево овако: да скупе оне ријечи, којиж у Рускоме и Славенскоме језику никако нема, па да их уметну међу Руске и (данашње) Славенске, и тако Шлецеру да наштампају Српски Рјечник; и да би се то учинило, подијеле посао по словима, с којима се кога име и презиме почињало, н. п. Лукијану Мушичком препоруче се ријечи, које се почињу са Л и М, Јосифу Путнику са

⁴ *Скоротеча*, год. I, 1842, число 20: 119.

⁵ *Скоротеча*, год. I, 1842, число 21: 127.

Ј и П, Стратимировић узме С и т. д. А за Бугарски језик прими се професор Лазаревић да иде на другу годину у Бугарску, да научи што Бугарски и да напише Граматику, и митрополит му обрече на тај пут дати двјеста дуката. Послије тога радостнога договора на неколико дана дође први Путник, и, као што је био шаљив и слободан господичић, бацивши пред митрополита хартију, на коју је био пописао неколико ријечи, каже управо, да тај посао није за њега, и да су га они преварили, будући се највише ријечи почиње са П. У том ваља да се и Стратимировић био наситио овога посла, те овај Путников прими смијући се, а остали то једва дочекају; по том и Лазаревић, изговарајуће се слабошћу здравља, удари натраг од путовања у Бугарску, и тако овај сав посао останје,⁶ као лисичина војска.⁷

Све му је то, завршава Вук, „овако испривовиједао покојни Мушицки“, који му је онда дао оно ријечи које је он био скупио („око 50, а може бити и више“), што практично ништа није ваљало за рјечник српског народног језика.⁸

Тиме је Вук желио да каже да он од Мушицкога практично није имао никакве помоћи у скупљању српских ријечи и у изради *Српског рјечника*, за разлику, нпр., од Адама Драгосављевића и/или још неких његових присталица, о којима нпр. у предговору 2. издања свога рјечника из 1852. године каже: „Код којијех ријечи стоји да се говоре у *Барањи*, оне ми је дао Г. Адам Драгосављевић; код којијех стоји у *Сријему*, од онијех сам гдјекоје ја купио а гдјекоје ми је дао исти Г. Адам Драгосављевић и покојни Аврам Панић парох Шидски; код којијех пак стоји у *Боци* или *Рисну* или у *Грбљу*, и од онијех сам гдјекоје ја купио, а гдјекоје ми је дао Г. поп Вук Поповић и Вук Врчевић, обадва Ришљани“.

Други рад у *Скоротечи* (бр. 24. и 25/1842) Вук је насловио „Поп Павле Карано-Твртковић и Србски споменици“, износећи у њему цијелу историју настанка и објављивања књиге *Србски споменици или старе рисовулџ, дипломе, повељџ и сношенія Босански, Херцеговачки, Далматински, и Дубровачки Краљџва, Царева, Банова, Кнезова, Войвода и Властелина* (Београд, 1840), која се појавила под именом попа Павла Карано-Твртковића из Босне, који није био њеним аутором (приређивачем) него Димитрије Тирол (по налогу и финансирању Јефрема Обреновића како за скупљање и преписивање споменика тако и за њихово приређивање за штампу), као и његова (Вукова) непријатна искуства с њим не само у вези с тим споменицима него и у вези с материјалом о земљи и народу у Босни, који је Карано-Твртковић припремио по његовом наговору, а

⁶ Вјероватно штампарска грешка, треба: остане.

⁷ *Скоротеча*, год. I, 1842, число 21: 126.

⁸ „међу којима се опомињем да је била *лула* и *мавиш* (ове ријечи мислим да су још његдје међу мојијем хартијама, него ме мрзи сад преметати и тражити их)” (оп. цит, 126).

који се уз његову редакцију послије штампао као предговор поменутој збирци споменика под насловом „Додатак кь Србскимъ Споменицыма или кратко земљописаніе о Босни сочинѣно трудомъ Павла К. Твртковића, свештеника, рођеногъ на Твртковомъ брду у Баня-Лучкой Наи у Босни 1840”.

То је била једна од великих књижевних (плагијатских) афера код Срба у првој половини 19. вијека, која је недужно увукла многе протагонисте (Димитрија Исајловића, Јефрема Обреновића, Димитрија Тирола, Вука, Димитрија Фрушића, Лукијана Мушицког, Николаја Ивановича Надеждина и др.).⁹ Карано-Твртковић се, без знања и спреме, упустио у полемику с Тиролом, Надеждином и Вуком, оптуживши при том Вука да ни он, по логици по којој њега нападају за плагијат, не може стајати иза формулације на његовим збиркама народних пјесама „скупио их и на свијет издао Вук Стеф. Караџић”, јер је Вук „*већу частъ* пѣсама одъ добры Србаля готовы преписаны добыо.” Зато му није јасно зашто учени свијет не напада Вука што се „кити туђим перјем”, него га напротив слави, а „*нѣму одрыче*, што другому у пуной мѣри дае”.

Тако је Вук у вези с тим био приморан на одговор:

- 1) *Није истина*, да сам ја *већу „частъ* пѣсама одъ добры Србаля готовы преписаны добыо.” Сватко може видјети из мога предговора к IV. књизи, на који се позива Г.Твртковић, да међу 479. пјесама у прве *три књиге* другога изданија (у Липисци 1823–1834) нема више до 33, што су ми од дугијех преписане дошле, а остало сам све ја писао својом руком.
- 2) Исто тако *није истина*, да је у првијем изданијама нашијех народнијех пѣсама¹⁰ нијесам признао, да сам од кога пѣсме преписане добио: не стоји ли на крају предговора к другој књижици првога изданија (у Бечу 1815.) благодарност моја не само за краљичке пјесме пријатељу моме Максиму арнковићу, него и за јуначке слијепцу Филипу Вишњићу и Тешану Подруговићу, од којијех сам их преписивао?! Сад читатељи сами нека суде: кадъ Г. Твртковић говори оно, што није истина у стварима, којијех је свједочанство свијету пред очима, колико му се може вјеровати у ономе гдје (он мисли, да) никаква свједочанства нема!

⁹О свему види детаљније у *Сабрана дела Вука Караџића*, књ. 14 (*О језици у књижевности*, књ. III/1), Београд 2001. (приредио Голуб Добрашиновић). Карано-Твртковићева два иступа под насловом ”О поријеклу диплома” прештампана су у књизи Милоша Окуке, *Појања и казивања у скрбна и бесудна времена. Књижевноејезичка баитина босанских и херцеговачких Срба под турском влашћу*, Источно Сарајево, 2007: 502–504.

¹⁰У Вуковим текстовима у *Скоротечи* направљено је много коректорских грешака, на што је он реаговао и његово писмо редакција је штампала под насловом „Штампарске погрјешке” (бр. 28, 1842: 176).

- 3) Па баш и да сам ја онолико пјесама преписанијех добио одъ другијех људи, колико Г. Твртковић каже, опетъ се *његово* скупљање Диплома не бы могло испоредити с *мојијем* скупљањем пјесама; јер су пјесме људи, понајвише пријатељи моји и на моју молбу, мени преписивали и слали, да их, коју од њих не узимама, и коју нађем за вриједну, помијешам са мојијем пјесмама и издам на свијет (то се зна, под својијем именом), као што сам и остале прије издавао. А Споменици нити су на препоруку и молбу Г. Твртковића скупљени, нити су њему предати или послати да их *он изда!* Него их је 174. преписао сам од себе човјек, који онда за Г. Твртковића није био ни чуо да је жив на свијету, и послао их Господару Јефрему, као што је већ казано; а и овијех шест на крају *јамачно* нијесу предати њему (Г. Твртковићу), да их *он* наштампа, него су додати у друштво к онима првима. Сад се тек види, да је Г. Твртковић заиста био наумио, да превари не само читатеље и онога, који је Споменике ове преписао, него и самога Господара Јефрема; јер иначе како би он могао казати у предговору своме (на страни XVII), да су Дипломе ове њему повјерене, да их је *он* Господару Јефрему поднио *на дар!!!* Но сад је у овоме одговору Надеждину мало спустио, јер не каже, да су њему *повјерене*, да их *он штампа*, него да су *му предате*, да се овдје *штампају!* Ово је много ближе к истини.
- 4) Вриједно је овдје споменути, како је Г. Твртковић изнајприје у Бијограду приповиједао (и мени 1839. године дао *написано*, да ја од себе *штампам* = огледао и мене да превари!), да је ове дипломе он нашао у Босни, правећи цркву. Од тога је јамачно изишао онај оглас (1837) у Францускијем новинама, који се послѣје по свој Европи био развијо, како су калуђери у Црнојгори нашли у земљи сандук с различитијем старијем рукописима, и предали га у Србију и т. д.¹¹

У 2. годишту *Скоротече* (бр. 5. и 6/1843) Вук се у прилогу „Критика о језику” осврнуо на неке филолошке напписе у више српских гласила, у којима је ријеч о појединим граматичким законима српског књижевног језика и начинима њиховог нормирања. Тако се он на основу конкретних примјера (*свједочанство*, *тришћки*, *Антонија* и *Антоније*, *казо*, *мого*, *кото*, *у руци*, *у Америци* и др.) осврнуо на однос српског народног језика и славенског језика, упозоривши да језикословци морају познавати правила народног српског језика, „јер се Српска граматика не може писати по Славенском језику, него се могу само правила једнога језика испоредити с правилима другога”, како би се он могао увјерити „шта је правилније” у властитом језику. Особито је

¹¹ *Скоротеча*, год. I, число 24, 1842: 147–148.

важно за оне који су ради постати књижевницима свога народа да знају „како се управо говори, и како писати ваља по својству народног језика.”

„Одговор на утук Г. М. Светића (Ј. Хадића)” јесте најзначајнији (и највећи) Вуков чланак који је он објавио у *Скоротечи* за 1843. годину, у више наставака (бр. 33, 37, 39, 43 и 45), који је тадашњи уредник листа Петар Нинковић, филолог и аутор *Србске граматике* (1843), намјерно уситњавао (одуговлачећи његово излагање), бојећи се цензуре и протеста против Вука, који су, по његовом казивању, стизали са више страна у уредништво. *Скоротеча* је губио пренумеранте и западао у финасијске тешкоће. Иако Нинковић није био наклоњен Вуку, он је у јуну 1843. баш од њега тражио материјалну помоћ, „како се лист који је изгубио пренумеранте наводно због тога што се неке ствари штампају Вуковим правописом, не би угасио” (Булатовић 1997: 245–246). Није познато како је Вук на то реаговао, али је познато да је то био његов посљедњи прилог у томе листу. Убрзо затим је издавач *Скоротече* Д. Јовановић био најавио да је лист „престао излазити”, но он је ипак након кратког прекида поново излазио до краја 1843. и у првој половини 1844. године, али и по прилозима и по обиму знанто мршавији, да би се онда и коначно угасио.

Како је дошло до овога опширног Вуковог текста, који је одиграо значајну улогу у слабљењу отпора његовој реформи језика и правописа у српском друштву, односно у скорој Вуковој побједи у борби за нови српски језик и фонолошку (орто)графију?

Средином треће деценије 19. вијека Вук је заокружио своју реформу језика и стандардизовао српски језик. Његови опоненти су још увијек били моћни, али су се, на једној страни, осипали, а на другој губили утицај у друштву. Смрћу митрополита Стратимировића 1936. године, међу Вуковом противничком струјом најутицајнији је био Милош Светић (Јован Хадић), угледни правник, јавни радник и књижевник, један од оснивача Матице српске, уредник *Летописа* МС. Он је прихватио народни језик за основицу књижевног језика, али се оштро супротставио:

- а) Вуковој графији и ортографији, „определивши се за нефонолошко писмо и неофонолошки правопис” (Суботић 1889: 7); тако он 1830. године, алудирајући на Вука (и Саву Мркаља), каже да се Срби требају служити писменима које већ имају, јер не могу имати азбуку, „коју нитко нема” и која се „само по глави гдекои безпослени Азбукопротесателя и писменопремештателя мете”;¹²
- б) Вуковом схватању славенизама, тј. захтјеву да се „уклоне и посрбе рускословенске речи за које није било замене у народном говору” (Ивић 1998: 210); Светић наине није био за њихово посрбљавање

¹² *Србскій Летописъ* 2/1830: 96. (в. горе).

него за слободну употребу, чак и у оним случајевима са дјелимичним рускословенским ликом неких морфолошких елемената (нпр. суфикси *-ије*, *-ески* и др.; префикси *во-*, *со-* и др.).

3. ПОТПОРА ВУКУ

Потпору Вуку у *Пештанско-будимском скоротечи* није пружио само Уредништво листа, поготово у вријеме кад га је уређивао Милош Поповић, него и његови сарадници и дописници. Од ових посљедњих издвајамо два дописа:

- а) допис анонимног сарадника из Земуна (бр. 8/1842), који поздравља излажење *Скоротече* и нада се „да ће Срби ово новорођено словесности своје чедо обључке загрлити, а то зато што ће се у нџму развјати науке и уметности, што ће се у нџму радити о укрепљнију Србске народности, о устроенију Србсконародны школа, о изображенію народногъ џзыка Србскогъ, што ће онџ вальда литераторе Србске, кои досадџ дремаху, подићи, да у нџга баремџ свое саће слажу и дену, што ће онџ најпосле и срца лџпотица наши облагорођавати”;
- б) допис из „банатске крајине” с „интервјуом” једне лијепе српске господичне, чије ријечи Уредништво штампа Вуковом (орто)графијом (число 29/1842):

Скоротеча је наш у сваком обзиру лист врло занимив, у толико више, што се у њему знаменити србски писаоци појављују, као: Светић, Стаматовић, Др. Петрановић, Др. Јовановић, Враз, Н. Боројевић, и остали, и од скоро и наш вредни Вук; даље чланци, који се у *Скоротечи* штампају, јесу и за старе и младе, за мужке и женске, за Србе и за све остале Славене. *Скоротеча* нам је стјецистише србскога духа, западнојужне слоге, славенске књижевне узајамности. Но чему сам се ја највише обрадовала, „то је, што се гдјекоји у *Скоротечи* пишући Срби по нјешто слажу са западном нашом браћом у начину писања. Тако ваља! Само напрјед, ближе ступајмо једно другоме, ако желимо да процвјетамо. Далеко да буде од нас свако међусобно подозрјење! К тому и то је од велике користи за нашу литературу (западнојужну), што се у *Скоротечи* мјеста и Вуковој, важности и савршенства пуној ортографији прави!

Но, кад је ријеч о самом језику, далеко већу потпору Вуку пружили су сарадници *Скоротече*, књижевници Јован Пачић, Његош, Димитрије Арно, Ђорђе Рајковић, Ђорђе Јовановић, Петар Јовановић, Корнелије Поповић, Никола Боројевић, Василије Живковић, Јаков Игњатовић и други.

Да бисмо донекле показали какав је њихов језик, навешћемо неке потврде. Тако, нпр., Димитрије Јовановић пјева:

На истоку зора пуца,
Србу мило срце куца:
Кититће га славе цвѣтъ.
Нѣжно Србче майци кличе,
Одалѣной браћи виче:
Настати ће новыи свѣтъ!¹³

Или Димитрије Арнот:

Чудногъ чуда почуй свѣте,
Гди немилость полѣ клетѣ,
Одъ постанка до тогъ данка
Тону стопѣ могъ корака ...¹⁴

Или Јован Пачић:

Боли мене рана, любим стрѣлу,
Радусѣмъ се ранномъ момъ опѣлу;
Я противанъ станю текъ у слѣпомъ
Легимъ безъ крылъ за дѣвкойкомъ лѣпомъ.¹⁵

Или Ђорђе Рајковић:

Стани срце, зашто бисѣшъ,
Заштъ проклинѣшъ судбе рокъ!
А ты око зашто лисѣшъ
Данасъ градимъ сузи токъ?¹⁶

Или Василије Живковић:

Ничи, ничи крине бѣли,
Дивни цвѣте мой,
Надъ тобомъ се суза блиста
Любавника ой!¹⁷

Неки од књижевника су своје пјесме, уз то, штампали и Вуковом графичјом, као Н. Боројевић „Јек гусала” (на јекавско-екавском изговору)¹⁸ и П. Стајић „Моћ нарави” (на јекавском изговору).¹⁹ Доносимо их напореда:

¹³ Радост Србая при появљѣнїю „СКОРОТЕЧЕ”, год. I, 1842, число 1, стр. 1.

¹⁴ Мува кочничаръ, год. I, 1842, число 44, стр. 268.

¹⁵ Буна любви, год. I, 1842, число 27, стр. 97.

¹⁶ Сынъ на фробу матери, год. I, 1842, число 46, стр. 280.

¹⁷ Цвѣтъ, год. I, 1842, число 33, стр. 201.

¹⁸ Јек гусала (Уломак из дуже песме), год. I, 1842, число 25, стр. 153.

¹⁹ Моћ нарави, год. I, 1842, число 32, стр. 193.

Добро моје, гусле јаворове!
Одте амо са стјене студене,
Падајте ми на прса јуначка,
Оћутите²⁰ жара срца мога,
И уз струнке дајте срочне гласе,

Да на крили виор ветра ладна
Јеци лете по србскоме свету.
Није ми вас србска мајка дала,
Да на стјени ни вазда висите,
Но да уз нас ја јој синак мили

Певам песме србском срцу драге;
Нити ме је вама даривала
Моја мила остарјела мајка,
Да пауци по вам плету мреже,
Муве у њи лукаво вребају, –

Добро знате како ме је мајка
Световала, кад ми вас је дала!
„Сине мили! аманет ти дајем,
„И са моим млеком те заклињем:
„Народност ми чувај ко зеницу,

„Дај уз гусле орит’ сличне гласе,
„Потоцима остави спомене,
„Да се своје народности сете. –
„Не мој сине”, још је говорила,
„Песме, које струнке ти одају,

„Облачити у туђе одело,
„Нити певат туђинскијем гласом. –
„Не мој сине, заклињем те сисом,
„Из које си живот исписао
„Већ ми певај Србин Србљем србски.

„Левај, певај, браћу Србље љуби.” –
Ја сам свагда моју слушо мајку,
И њен завет свето испуњавао,
Вас срчано вазда миловао,
Чувао сам аманет матерњи,

Ако уз вас и нисам удесио
Умо певат, и трети уз струнке;
Опет зато миле сте нам биле,
Јер ми нас је мајка моја дала. –
Пак зашто вас сада заборави?

Умиљено тебе пјевам!
О нарани, злато вјечно!
Врх земалях ољубљеним
Подгледаваш оком срећно.

Изповјеј ми, тебе молим,
Милне твоје круне сјајност,
Коју вјеком брижно мотрим
Вјековиту ону сталност!

Лав куд креће, – гдје се бави,
Увјек њега с једне ћуди
Прати углед све нарави,
Ка му присије без све нади.

Ластавице ко у тамној
Доби праве своја гъезда
Зар то није у наравној
Њивовој моћи стална звезда?

Славуј милој у шумици
Ори пјесни већ од рана:
Та му бјеше породици
Нарав, и свим његовим дана.

Гледај рибе по рјекама
Како један њим је намјер,
Свака плови по водама,
Стара младој даје примјер.

Ах, мила си и честита,
О нарави круно златна!
Твоја сласт је вјековита,
Није пако сјенка никма.

Зар је изрод могућ’ најти
У човечјем милом кругу?
Ткогод може зар задати
О *Славю!* теби тугу?

²⁰ *Оћутити* место славенског *ощецити* (прим. аутора или уредника!).

Зашто мајке ја погази клетву?
 Зар да жалост клетву пренебрегне?
 И да срце никадъ ми не пева? –
 Није, није, тога бити неће,
 Неће, роде, живота ми мога! –

О том нећу ја говорит'
 Бог нек круни добра твоя!
 Слогу само треба водит'
 То је њежна жудба моја!²¹

Дете матер ватреније љуби,
 Кад је није за дуго видило;
 А пролеће зато нам је драго
 Што премено временом долази;
 Због то сте ми и ви сад дражије
 Гусле моје, нег децама млеко,
 Нег ми цвећу јутром роса блага!

*

Од посебног значаја у потпори Вуку јесте дјеловање главног *Скоротечиног* филолога Адама Драгосављевића, заборављеног посленика, који је био један од првих Вукових сарадника и помагача у стварању српског књижевног језика и савремене српске културе. Уз то је сакупљао српске народне умотворине, српске књижевне старине и за Вука бижежио српске народне ријечи из Брање и Сријема. Он се у *Скоротечи* бавио: а) српским и славенским књижевним језицима, б) српским писмом и ортографијом (као и начинима писања различитих народа), в) граматичким питањима српског језика и г) лексиком српског и славенског језика. Уз то водио је полемику с неким српским филолозима о конкретним језичким питањима (в. доље). И увијек је био на Вуковој линији, како у вези с граматичким и лексичким устројем српског језика тако и у вези са писмом и правописом. Тако, нпр., он истиче:

- а) да тзв. славенски језик, за који су се многи српски писци залагали, и није „прави славенски (стари оригинални); него је смеса из панонског, бугарског, српског и руског језика тако скрпљен, да је од исте смесе нови садашњи језик црквени књига у Русији постао”²²;
- б) да српски језик „није на црквено-славенског изведен нити изобразен, него да је много старији од истога; зато да се неможе славенском

²¹ Како се види, коректори *Скоротече* су (из незнања или механички) каткад у текстове уносили стара „писмена” (код Боројевића: кое, никадъ; код Стајића: Њивой, *О Славю!*, землях, твоя). Иначе, у листу су се из Бараље често појављивале коректорске (штампарске) грешке. Вук је на то реаговао чланком „Штампарске погрјешке” (1842, число 28, стр. 176), али само кад је било ријеч о његовим текстовима, у којима је он пронашао како крупније тако и ситније „погрјешке”. На крају он каже: „Може бити да је коректор хтјео мене да поправи: ја га молим, да у напредак то не чини, већ нека гледа само, да би се наштампало онако, као што је написано, па ако и буде погрјешка, биће моја, а не његова.”

²² *Скоротеча*, год I, 1842, число 46: 281.

ортографијом написати српски како ваља и требајуће”, те да је он „много изобразенији, јаснији, и богатији од славенскога”;²³

- в) да Срби коначно морају увести јединствени начин писања („једнак Словопис”, и то Вуков)²⁴;
- г) да се наше ријечи, које су „немилице русизмом заражене”, морају „у право своје првобитне стање” вратити, као ”и све оно у народ повратити, што је народно!”; итд.²⁵

Драгосављевић је, дакле, и у *Скоротечи* наставио да брани чистоту српског језика и Вукових мисли о српском књижевном језику. Он је био, и до краја остао, „вредна пчела” која је у првој половини 19. вијека ”по Барањском српству разносила Вукову књижевну радњу, будила и јачала српску свест.”²⁶

4. ДОДАТАК: ЈЕЗИКОСЛОВЈЕ У *СКОРОТЕЧИ*

У својој студији *Летопис културног живота (1791–1849)* Бранка Булатовић у библиографији *Скоротече* (1997: 266–267) издвојила је само *шест* (6) наслова као филолошке (језикословне) јединице. Међутим, језик у *Скоротечи* био је једна од главних тема, будући да се тада, како рече Петар Нинковић, један од уредника листа, „ни о чему толико не препире, колико о језику.”²⁷ С тим у вези, поред Вукових прилога (в. горе), у *Скоротечи* је објављено мноштво радова (и ситних прилога) о језику и на тему „српски књижевни језик”, а међу ауторима појављују се и значајни филолози онога времена (Милош Светић, Адам Драгосављевић, Јован Поповић, Јован Стерија Поповић, Петар Нинковић и др.). Ево, зато, комплетне библиографије филолошких (језикословних) прилога у *Скоротечи*:

1842.

1. Ј[ован] С[терија] Поповић, „Граматица людій”, год. I, число 1, стр. 3.
2. Јован Поповић, „О произведенію Существителны Имена”, год. I, число 4, стр. 17–18; число 6, стр. 32–33.

²³ *Скоротеча*, год I, 1842; число 47: 288.

²⁴ *Скоротеча*, год. II, 1843, число 48: 177.

²⁵ *Скоротеча*, год. II, 1843, число 48: 283.

²⁶ Магарашевић, уп. Павлов 2013: 58. Поред других Драгосављевићевих радова, овдје треба истаћи његову књигу *Постанакъ славенски слова или Писменостъ каква є и каква треба да є у србскомъ језику* (Београд, 1840), а посебно најранији његов рад у *Летопису* Матице српске „Гласъ и вредноћа народны Србски пѣсама” (бр. 7/26: 93–112), који Редакција није смјела објавити Вуковом ортографијом, него ју је пренијела на „славенску” (о Драгосављевићу уп. Магарашевић 1896/97. и Павлов 2013).

²⁷ *Скоротеча*, год. II, число 1, 1843: 1.

3. [Људевит Вукотиновић], „Речь у своје доба. Вредность развіянна народнога языка (по Лаву грофу Туну)”, год. I, число 12, стр. 65–66.
4. Павле Шафарик, „Преглед народа колена Славенскога год. 1842. А) По нарѣчию и држави; Б) По нарѣчию и вѣрозанкону”, год. I, число 12, стр. 69.
5. [Милош] Светић, „Одговоръ Праволубу (С. Д-ћ)”, год. I, число 14, стр. 80–81; число 1, стр. 85–86; число 16, стр. 92–93.
6. [Људевит Вукотиновић], „Речь у своје доба. О славенскомъ црквеномъ езъку”, год. I, число 16, стр. 90–92.
7. Вук Стеф. Карацић, „Прави узрок скупљања нашијех народнијех пјесама”, год. I, число 20, стр. 117; число 21, стр. 125–128.
8. Вук Стеф. Карацић, „Г. Поп Павле Карано-Твртковић и „Србскии споменици”, год. I, число 24, стр. 146–148.
9. Вук Стеф. Карацић, „Штампарске погрјешке”, год. I, число 28, стр. 176.
10. П[етар] Нинковић, „Задакакъ Србскомъ филологу”, год. I, число 32, стр. 196–197.
11. * ”Прегледъ литературе. а) Србске. Проговоръ на Одговоръ У.”, год. I, число 32, стр. 197–198.
12. [?] Ђуричић, „Изводъ изъ бечки Лѣтописа”, год. I, число 35, стр. 212–213; число 36, стр. 220.
13. А[дам] Д[рагосављевић], „Славенски и Срѣпски језик”, год. I, число 46, стр. 280–282; число 47, стр. 288–289.
14. Димитрије Владисављевић, „Одговоръ на питањѣ филолоџично у Скоротечи подѣ броемъ 32 на стр. 196 и 197”, год. I, число 43, стр. 257–258; число 43, стр. 261–262.
15. С. К., „Сзыкословне ситнице”, год. I, число 49, стр. 306.

1843.

16. П[етар] Н[инковић], „Нешто за Србскій езъкъ”, год. II, число 1, стр. 1–3.
17. Е[вгеније] Јовановић, „Примѣчаніе на страну 289 лѣта 1842. Скоротече”, год. II, число 11, стр. 21–22.
18. А[дам] Драгосављевић, „Чест и Част”, год. II, число 18, стр. 110.

19. С. К., „Прилогъ къ будућй граматики. Одговоръ Г. А. Драгосављевићу”, год. II, число 20, стр. 122–123.
20. * „Књижевно обявление” (оглас о изласку *Србске Грамматике или Писмнеице* Јована Поповића), год. II, число 21, стр. 128; число 22, стр. 136; число 23, стр. 145.
21. Лазар Стефановић, „Одговоръ на Питаня Гдна П. Нинковића”, год. II, число 22, стр. 129–131; число 23, стр. 139–140.
22. А[дам] Д[рагосављевић], „Критика у писму”, год. II, число 25, стр. 154–155; число 26, стр. 137–138.
23. Ник[ола] Вуиновић, „Одговоръ” (А. Драгосављевићу о ријечима чест и част), год. II, число 27, стр. 164–165.
24. А[дам] Драгосављевић, „Прилог к Будућой Граматики”, год. II, число 29, стр. 177–178.
25. Вук Стеф. Караџић, „Одговор на утук Г. М. Светића”, год. II, число 33, стр. 199–202; число 37, стр. 222–227; число 39, стр. 212–220; число 43, стр. 243–246; число 45, стр. 256–259.
26. С. К., „Нѣколико рѣчй”, год. II, число 40, стр. 226.
27. П[етар] Нинковић, „Нешто о Ј, Љ и Њ”, год. II, число 40, стр. 227.
28. А[дам] Драгосављевић, „Одговор на питања Г. Нинковића, год. II, число 41, стр. 232–234; число 42, стр. 238–239.
29. А[дам] Драгосављевић, „Начини различна писања”, год. II, число 44, стр. 251–252.
30. * „Књижевне и художествене” (о страноме у енглеском), год. II, число 44, стр. 252.
31. Ненад Новковић, „Одговор на ’Задатак Србском Филологу’” (у 32. броју Скоротече), год. II, число 47, стр. 289.
32. А[дам] Драгосављевић, „Одвратаи на Одговор Г. Вуиновића у Скоротечи 27. 1843”, год. II, число 47, стр. 267–269, число 48, стр. 276–277.
33. * „Жена – Госпоја – Супруга”, год. II, число 63, стр. 361–362.
34. * „Грецъ или Граць”, год. II, число 69, стр. 395–396.
35. Ђорђе Малетић, „Матерный еззыкъ (Слоб. прев. съ нем. из Подунавке)”, год. II, число 80, стр. 459.
36. П[етар] Н[инковић], „Прилог (за Србску Граматику)”, год. II, число 86, стр. 409.

1844.

37. П[етар] Нинковић, „Сзыкословна Питаня”, год. III, число 6, стр. 31.
38. Иван Хавличек, „Обявленіе забавне Кнѣиге на хорватском єзыку”, год. III, число 7, стр. 36.
39. Божидар, „Неке речи за србскогъ лексикографа”, число 42, стр. 248–250.
40. Петар Римски, „Толкованіе”, год. III, число 46, стр. 273–275; число 47, стр. 286–287; число 50, стр. 296–297.

SERVISCHE ZEITSCHRIFTEN DER DREISSIGER UND VIERZIGER
JAHRE XIX JH. ÜBER DIE VUK KARADŽIĆ' REFORM

Zusammenfassung

Über die Rolle Budims zeitschriften in Vuk Karadžić' Kampf um die Volkssprache und die neue Rechtsreibung in serbischer Literatur – der Autor dieses Aufsatzes bringt relevante Daten und argumentierte Urteile. Damit vervollständigt er das Bild der Umstände der dreissiger und vierziger Jahren Des XIX Jahrhunderts bei den Serben; um die Zeit folgt allmählicher Umkehr vom 'Slavenoserbischen' zur volkstümlichen Sprache in serbischer Literatur.

Miloš Okuka